

Broedvogels van de vloeivelden van de Suikerunie Groningen

Martin Olthoff

Begin 2008 viel helaas het doek voor de Suikerunie Groningen. Voor velen is de fabriek, die ook vanuit de ommelanden goed te zien is, een herkenbaar stadsgezicht. Veel mensen kunnen zich ongetwijfeld de weeïge, iets zoete geur van de fabriek goed herinneren. Vooral in de jaren negentig was die goed te ruiken in de stad en ver daarbuiten.

De stad Groningen verliest met het sluiten van de fabriek ook een oase van rust voor vogels in het stedelijke gebied: de vloeivelden. De bietenpulp werd hiernaartoe gevoerd en werd bacterieel omgezet. Hierdoor waren de vloeivelden extreem voedselrijk. De 'bezinkbakken' bestonden voor het grootste deel uit water, maar af en toe was er een droge bak of een bak met veel slik aanwezig. Tussen de bakken lopen dijkjes, sommige te berijden per auto, maar andere niet toegankelijk (vooral bij de zogenaamde cascadevijvers). Bij de cascadevijvers liep het water door middel van kleine watervalletjes van de ene in de andere bak. In juli 2008 is de waterzuivering gestopt. Een deel van de weilanden ten zuiden van de vloeivelden is eveneens eigendom van de Suikerunie. Dit geldt overigens ook voor sommige andere stukken grond, zoals de plas ten noorden van de Ruskenveenseplas en de opspuitterreinen gelegen in de Westpoort. De vloeivelden vormen met de omliggende weilanden een harmonisch, natuurlijk geheel en samen vormen zij het helofytenfilter (een natuurlijke vorm van waterzuivering met behulp van waterplanten) van de Ruskenveenseplas. Verder is er veel uitwisseling met de vloeivelden van Hoogkerk, de zuidwestelijke vloeivelden (ten zuiden

van de A7), de Peizermaden en de Matsloot. Vanaf 2004 zijn de vloeivelden uitgebreid in zuidelijke richting. De oppervlakte is hierdoor bijna verdubbeld. Ook is vanaf deze tijd meer ruigtevegetatie blijven staan om de natuurwaarde iets te verhogen. De vloeivelden zijn streng verboden toegang, vooral de laatste jaren. Het terrein wordt zelfs met camera's bewaakt. Dit was in de jaren tachtig en negentig anders; de vloeivelden waren toen gewoon te betreden, zonder dat er iemand wat van zei, maar ook toen was het uiteraard niet vrij toegankelijk. Een deel van de vloeivelden is vanaf de openbare weg te overzien vanaf het talud bovenaan de Johan van Zwedenlaan.

Het doel van dit artikel is om een overzicht te geven van de broedvogels van de vloeivelden, maar ook van de doortrekkers en wintergasten. Dit stuk kan dienen als uitgangspunt voor de gemeente Groningen en andere instanties. Door de rijke stand aan broedvogels, waaronder een aantal Rode Lijst-soorten, kan de gemeente niet onder de waarde van het gebied uit, ook al is het een industriegebied. In de structuurnota van de gemeente Groningen staat dat het terrein van de vloeivelden de eerste vijftien jaar niet gebruikt zal worden voor woningbouw. Dit biedt de mogelijkheid om

FOTO: DUŠAN BRINKHUIZEN

Bergeend – Groningen Suikerunie – 30 mei 2007

samen met de gemeente te kijken naar mogelijkheden om de natuurwaarden in stand te houden. Mocht de gemeente de komende jaren toch een andere bestemming gaan geven aan het terrein dan nu het geval is, namelijk braak, dan dient de gemeente dit te compenseren. Deze compensatie dient, indien mogelijk, te gebeuren binnen de gemeentegrenzen.

Ik heb de vloeivelden ruim twaalf jaar intensief bezocht en alle broedvogels en niet-broedvogels geteld of geschat. De jaren 1993 en 1994 zijn gebaseerd op notities; in deze jaren is niet gericht geïnventariseerd. In 2001 werd de inventarisatie gehinderd door mkz (mond- en klauwzeer), waardoor betreding van de vloeivelden in het (vroeg) voorjaar verboden was. Ik heb niet alle soorten exact kunnen tellen. Niet alle delen van de vloeivelden zijn goed te bezoeken, zeker na de aanleg van het zuidelijke deel. Dit deel is niet toegankelijk vanwege de spoorlijn met de brede sloten aan weerszijden. Dit deel werd gescand met kijker en telescoop.

De resultaten

Het eerste wat opvalt, zijn de soorten die er voorkomen. Voor een belangrijk deel zijn het soorten van dynamische milieus, zoals Bergeend, Kleine Plevier, Kluut, Oeverzwa-

luw, Visdief, Kokmeeuw, Zwartkopmeeuw en Kleine Mantelmeeuw.

Een tweede categorie is de groep van de eutrofe soorten, met Kuifeend als exponent. Een derde categorie is die van de (natte) ruigtesoorten: Kneu, Grasmus, Bosrietzanger, Rietgors en Blauwborst.

Een vierde categorie is een groep die voorkomt in vennen en mesotrofe plasjes: Dodaars, Geoorde Fuut en Tafeleend. Ten slotte zijn er de soorten die in de omliggende gebieden voorkomen/voorkwamen: Grutto, Tureluur, Kievit, Scholekster, Slob-eend en Gele Kwikstaart.

Enkele soorten broedvogels toegelicht

Dodaars

Vanaf 2000 broedvogel en vanaf 2005 jaarlijks. In sommige jaren brachten de Dodaarzen twee legfels groot. Soms vindt er nog een late vestiging plaats, pas in juli, met jonge pulli in begin augustus.

Geoorde Fuut

De vloeivelden vormen waarschijnlijk het beste broedgebied van de provincie Groningen op de Westerbroekstermadepolder na. In april worden er de laatste jaren regelmatig tussen de 30 en 40 exemplaren geteld en meestal komen er ongeveer zeven paren tot

	mkz										3x	5x
	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1994	1993
Dodaars	1	1	1	1		1			1			
Geoorde Fuut	7	7	7	8	7	5	3	3	4	2	1	1
Fuut		1	1			1			1	1		
Knobbelzwaan		1	1	2	1	1	1	1	1	1	?	?
Gauwe Gans	3	2	2	2								
Brandgans	4	2	3	3	1							
Bergeend	10	10	10	10	9	8	8	5	10	10	10	10
Krooneend							1					
Wilde Eend	8	5	5	5	5	5	5	5	6	5	?	?
Smient	1					1						
Krakeend	7	5	6	12	8	5	4	3	2	3	?	?
Slobeend *	1	2	1	1	1	1	1	1	1		1	?
Wintertaling *	1	1	1			1		1		1	1	1
Zomertaling *							1					1
Kuifeend	19	10	10	18	10	10	8	5	5	5	>2	?
Tafeleend	6	7	6	5	3	3	3	2	3	2	?	>1
Patrijs *												1
Meerkoet	10	10	9	5	5	5					?	?
Waterhoen	2	1	2	1	1	2	1	1	1	1	?	2
Kleine Plevier	1	1	1	3	3	2	1	1	1		?	2
Kievit	2	1	1	1	1	4	2	2	2	2	aanw	>1
Kluut	4	7	12	4	12	7	2	5	1	6	>1	
Scholekster	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	aanw	2
Tureluur *	3	2	3	5	3	3	3	3	4	3	aanw	2
Grutto *	2	1	1	2	2	3	2	3	3	3	aanw	>1
Oeverloper *			1		1				1			
Witgatje	1		1									
Kokmeeuw	1100	900	1200	1100	200	200	175	200	250	100	>50	>200
Zwartkopmeeuw	1	2	1									
Kleine Mantelmeeuw	1	1										
Visdief *	5		2	2	13	21	7	10	15	10	15	20
Holenduif	1	1	1	1	1	1	1	1	1		?	
Oeverzwaluw	5	60	35	30	25	10	10	20	45			
Witte Kwikstaart	2	1	1	1	1	1		1	1	1	1	3
Gele Kwikstaart *	1	1	1	1	1				1			
Grote Gele Kwikstaart				1								
Blauwborst	1	1	3	2								
Bosrietzanger	4	4	3	4	1	1	1		3	3	?	1
Kleine Karekiet	3	3	2	2	2	1	1	1	3	1	?	
Grasmus	2	3	2	2	2	3	2		2	1	?	1
Kneu *	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	
Rietgors	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	?	

Tabel 1. Broedvogels Suikerunie Groningen (aantal broedgevallen).

*** = Rode Lijst**

broeden. Waar de andere exemplaren naartoe gaan is onbekend. Soms broedt er een paar of twee op De Held, maar waar blijven die andere twintig?

Bergeend

Het is lastig om precies te zeggen hoeveel Bergeenden er op de vloeivelden broeden. In het voorjaar zijn er namelijk ook veel doortrekkers en niet-broeders aanwezig. Het aantal broedvogels is vrij constant; ieder jaar zijn er zo'n 50 jongen aanwezig. Minimaal een kwart hiervan bereikt het stadium van vliegvlug.

Krooneend

Krooneenden worden regelmatig gezien op de vloeivelden. In 2003 was er van mei tot en met juli een vrouwtje aanwezig, telkens op ongeveer dezelfde plek

Smient

Volgens de SOVON-criteria heeft in 2003 en 2008 een paar gebroed. De gehele zomerperiode waren er in beide jaren twee mannetjes en een vrouwtje aanwezig. In 2003 werden er vanaf eind juni alleen nog twee mannetjes gezien. Er werden geen jongen of andere broedindicerende waarnemingen gedaan. Een nest op de onbereikbare dijkes van de cascadevijvers is heel goed mogelijk. Dit was wel de omgeving waar de Smienten zich ophielden.

Krakeend

De weergegeven aantallen in tabel 1 zijn de paren met jongen.

Slobeend

Nog steeds broedvogel, maar hoelang nog? In sommige jaren worden er ook daadwerkelijk jongen gezien.

Wintertaling

In de eerste jaren werden er daadwerkelijk jongen gezien, later niet meer. Toch zijn er ieder jaar weer broedverdachte paren aanwezig.

Zomertaling

In 1993 werd tijdens het hele broedseizoen een paar gezien. Twee jongen werden groot.

Kuifeend

De vermelde paren zijn de getelde paren met jongen. De meeste Kuifeenden op de vloeivelden worden namelijk in mei en juni gezien, met soms meer dan 200 exemplaren.

Tafeleend

De Tafeleend laat een mooie toename zien van enkele paren in de jaren negentig en begin jaren 2000 tot vijf of zeven paren nu.

Kluut

De grillige aantallen horen bij een typische pioniersoort als de Kluut. Het broeden is afhankelijk van de hoeveelheid slik. Dit is dan ook de reden waarom er de laatste jaren iets meer Kluten broeden: het oppervlak slik is vergroot. Het broedresultaat varieert erg. Toch worden er jaarlijks jonge Kluten groot op de vloeivelden. In goede jaren meer dan twintig.

Oeverloper

In 2004 en 2006 werden er baltsende paren gezien. Deze bleven het gehele broedseizoen aanwezig. Jongen werden niet gezien.

Witgatje

In 2006 en 2008 was er een paar het hele broedseizoen aanwezig. Verdere aanwijzingen voor broeden zijn niet gevonden.

Kokmeeuw

De koloniestand fluctueerde behoorlijk. Het was een van de weinige grote Kokmeeuwenkolonies in de provincie. In tegenstelling tot de huidige trend van de kustgebonden Kokmeeuwenkolonies deden de vloeivelden het redelijk goed. Kanttekening hierbij is dat het broedsucces nogal varieert. Dit succes is afhankelijk van de aanwezigheid van de vos en varieert tussen de 0,2 en 1 per paar (pers. obs.).

Zwartkopmeeuw

Sinds drie jaar broedt de Zwartkopmeeuw

met zekerheid op de vloeivelden. In 2006 en 2008 een paar en in 2007 zelfs twee paren. In 2007 werd minimaal een jong grootgebracht; dit was ook tevens het enige paar dat bestond uit twee volwassen vogels. De jaren hiervoor waren er regelmatig individuen aanwezig, maar deze kwamen niet tot broeden.

Kleine Mantelmeeuw

Een nieuwe broedvogel, geheel in overeenstemming met de huidige trend. Het paar bracht twee jongen groot in 2007. Ook in 2008 broedde een paar, met onbekend broedresultaat.

Het is heel goed mogelijk dat al eerder bij de vloeivelden is gebroed (op platte grinddaken van de omliggende bedrijven). Er zijn namelijk al enkele jaren baltsende exemplaren aanwezig.

Visdief

Bij de Visdief is een duidelijke afname te zien. In 2007 werd er voor het eerst niet meer op de vloeivelden gebroed. Waarschijnlijk broedden toen de meeste paren op platte grinddaken in de buurt (Lijnco). Mogelijk is ook een deel van de populatie verhuisd naar de Lettelberter Bergboezem. In 2008 broedden er weer vijf paren op de vloeivelden.

Grote Gele Kwikstaart

In 2005 kwam een paar tot broeden. Een of twee jongen werden uiteindelijk groot.

Blauwborst

Een nieuwe broedvogel op de vloeivelden. Het broeden heeft te maken met de uitbreiding van het broedareaal en met het beleid om wat meer begroeiing toe te laten op de vloeivelden. De soort broedde al bij de Piccardthofplas en bij de bezinkbakken op de Westpoort.

Een aantal broedvogels van de vloeivelden staat op de Rode Lijst. Dit zijn soorten waar de gemeente Groningen rekening mee dient te houden bij het wijzigen van het bestemmingsplan.

De gemeente heeft de plicht om minimaal voor compensatie aan natuur te zorgen. De gemakkelijkste manier voor de gemeente is om van de huidige vloeivelden een soort natuurpark te maken, waar ook in een functie voor watersport en recreatie kan worden voorzien, uiteraard goed gezoned.

De volgende broedvogels staan op de Rode Lijst: Slobbeend, Visdief, Grutto, Tureluur, Gele Kwikstaart, Kneu en in sommige jaren ook Zomertaling, Wintertaling en Oeverloper (Hustings et al. 2004). Dit zijn er zes tot negen, genoeg soorten voor de gemeente om zich voor in te spannen.

Buiten de Rode Lijst-soorten broeden er enkele andere soorten waar de vloeivelden belangrijk voor zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Kokmeeuw. Het aantal broedgevallen in Nederland laat een negatieve trend zien (SOVON 2006). Maar dat geldt ook voor Tafeleend, Dodaars en Geoorde Fuut, die in Noord-Nederland als broedvogel schaars zijn.

Niet-broedvogels

Het gehele jaar door bevinden zich op de vloeivelden veel eenden, steltlopers, meeuwen en sterns. Door het hoge gehalte aan organisch materiaal is er erg veel voedsel. Door het rondpompen van water is er telkens weer nieuw voedsel voorhanden.

Eenden

Slobbeend

Het hele jaar aanwezig, met in het najaar en vroege voorjaar de hoogste aantallen; gemiddeld 100 tot 300 exemplaren. Ook in de winter vaak aantallen van tegen de 100 exemplaren.

Smient

Maximaal ongeveer 1500 exemplaren, gemiddeld in het najaar en winter ongeveer 800 exemplaren.

Kuifeend

Het hele jaar door aanwezig, met in de winter en het vroege voorjaar de minste exem-

FOTO: DUŠAN BRINKHUIZEN

Geeorde Fuut – Groningen Suikerunie – mei 2007

plaren. In het zomerhalfjaar zijn ongeveer 60-200 exemplaren aanwezig.

Tafeleend

Gemiddeld tussen de 10 en 70 exemplaren.

Krakeend

In het vroege voorjaar zijn de minste exemplaren aanwezig. Buiten deze periode zijn ongeveer 50 exemplaren aanwezig, ook midde in de winter.

Wintertaling

In het najaar en vroege voorjaar enkele tientallen vogels. Buiten deze periode minder talrijk.

Zomertaling

In de nazomer jaarlijks een 'piekje' van vier of vijf exemplaren. In het voorjaar regelmatig een of twee exemplaren.

Steltlopers

Scholekster

De vloeivelden worden samen met de Rus-

kenveenseplas gebuikt als soos, met in het vroege voorjaar gemiddeld zo'n 100 exemplaren.

Grutto

Tot eind jaren negentig en begin 2000 grote groepen pleisterend en slapend, vaak tussen de 1000 en 2000 exemplaren. Daartussen bevinden zich vaak enkele (maximaal een tiental) IJslandse Grutto's. De laatste jaren helaas maar een fractie hiervan. Juveniele Grutto's uit de omgeving gaan hier opvetten en maken vanaf hier de reis naar Afrika.

Tureluur

Maximaal ongeveer twintig exemplaren.

Wulp

Wulpen gebruiken de vloeivelden als slaapplek in de nazomer en herfst, maximaal 90 exemplaren.

Regenwulp

Ook Regenwulpen gebruiken de vloeivelden als slaapplek in voorjaar en nazomer, maximaal ongeveer 50 exemplaren.

Watersnip

In de nazomer en herfst de hoogste aantallen, regelmatig meer dan 50 exemplaren en soms meer dan 100.

Oeverloper

In de goede tijd ongeveer twintig exemplaren aanwezig.

Buiten deze soorten zijn er jaarlijks pleisterende Kleine Strandlopers, Temmincks Strandlopers, Groenpootruiters, Zwarte Ruiters, Bonte Strandlopers, Krombekstrandlopers, Bontbekplevieren, Bosruiters, Witgatjes en Kemphanen.

Meeuwen en sterns

De vloeivelden worden door meeuwen gebruikt als voorverzamelplaats voordat ze gaan slapen op het Paterswoldsemeer. Overdag zijn er regelmatig groepjes grote meeuwen aanwezig. Eind april en begin mei pleisteren er altijd enkele Dwergmeeuwen, vaak samen met enkele Zwarte Sterns. In het voorjaar worden de laatste jaren af en toe Witwangsterns gezien. Witvleugelsterns worden nu vrijwel jaarlijks gezien.

Zangvogels

In voorjaar en nazomer is het een goede plek voor zwaluwen: soms vliegen er meer dan 300 exemplaren. De laatste Gierzwaluwen van de stad, zo rond half september, zijn te vinden boven de vloeivelden. De vloeivelden zijn een van de weinige plekken in het noorden waar vrij grote aantallen Witte Kwikstaarten overwinteren, gemiddeld tussen de 20 en 50 exemplaren. In de nazomer en soms ook in het voorjaar zijn er pleisterende Gele Kwikstaarten en Noordse Kwikstaarten te vinden. Regelmatig zitten er Tapuiten en soms een Paapje of Roodborsttapuit. In de winter foerageren er Putters, Ringmussen en andere zaadeters.

Buiten deze opsomming zijn er in de afgelopen jaren tal van zeldzaamheden waargenomen.

De vloeivelden zijn dus niet alleen van belang voor broedvogels, maar ook voor doortrekkers en andere pleisteraars. Het gebied biedt veel voedsel en is een onmisbare stop voor veel vogels. Bovendien is het een gebied waar rust heerst, waar vogels rustig kunnen ruïen zonder te worden gestoord.

Ook voor andere dieren is het gebied belangrijk. Zo is het bijvoorbeeld een van de weinige plekken in de stad waar de vos voorkomt, waar hooibeestjes, argusvlinders, geel- en zwartsprietdikkopjes voorkomen, waar zwervende heidelibel en grote keizerlibel zich voorplanten, waar de krasser en ratelaar (sprinkhanen) zich voortplanten en waar een speciale grot voor diverse soorten vleermuizen is!

Ik hoop dat dit overzicht bijdraagt aan het helder maken van de natuurwaarden van de vloeivelden. Het overzicht kan door Avifauna Groningen gebruikt worden bij gesprekken die zij in een later stadium met de gemeente Groningen zal gaan voeren.

Bijzondere dank gaat uit naar de plant-manager, de heer Schwirtz, die mij ieder jaar weer toegang verschaft tot de vloeivelden. Verder gaat mijn dank uit naar de bewaking voor hun medewerking.

Literatuur

- van Dijk, A.J., A. Boele, F. Hustings, K. Koffijberg & C.L. Plate 2008. *Broedvogels in Nederland in 2006. SOVON-monitoringsrapport 2008/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.*
- Hustings, F., C. Borggreve, C. van Turnhout & J. Thissen 2004. *Basisrapport voor de Rode Lijst. Vogels volgens Nederlandse en IUCN-criteria. SOVON onderzoeksrapport 2004/13. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.*